

De drie stromen in het Godsdienstonderwijs

(dit is het eerste van twee artikelen over godsdienstonderwijs en het vertellen in de vrijeschool)

Was die Götter uns mit dem Kinde übergeben,
das sind Rätsel, die den schönsten Gottesdienst ergeben.

Rudolf Steiner

Hoewel het volgende voor de meeste (godsdienst)leraren bekende kost is, dienen bij deze uiteenzetting toch enkele korte historische feiten als inleiding vooraf te gaan. Overigens beperk ik mij bij de verdere beschrijving van het godsdienstonderwijs alleen tot de onderbouw. Daar wordt het godsdienstonderwijs op dit moment aan 31 vrijescholen (basisscholen) gegeven. Dat is dus minder dan de helft van het totale aantal vrijescholen. Wat kan de reden zijn dat dit vak op zoveel onderbouwen ontbreekt?

Iets over de geschiedenis van het Godsdienstonderwijs

Vanaf het begin verschijnt het godsdienstonderwijs op de Waldorfschool als een zelfstandig vak. Het is belangrijk daarbij te bedenken, dat het Rudolf Steiner hierbij niet om de religie als zodanig ging. Hem stond een zuiver pedagogische taak voor ogen, namelijk het beleven en het verdiepen van het gevoelsmatige element bij de kinderen met de hulp van religieuze inhoud. Dat was alleen mogelijk bij een niet-gebonden, niet-dogmatisch en niet-confessioneel, d.w.z. *vrij* onderwijs. Het zgn. 'Freie Religionsunterricht' was in Duitsland één van drie verschillende vormen waaronder het godsdienstonderwijs op de Waldorfschool gegeven werd.

Rudolf Steiner wilde dat de katholieke en evangelische kinderen op deze school van hun eigen geestelijke voorgangers godsdienstonderwijs konden krijgen. Daarin bestond voor hem *het* grote bewijs, dat er aan deze school geen levensbeschouwelijk onderwijs werd gegeven. Voor de overblijvende groep, de groep kinderen van antroposofische ouders of van ouders die niet tot een bepaalde religieuze- wereldbeschouwelijke denominatie behoorden, is het vak 'Freier Religionsunterricht' ook als echt godsdienstonderwijs in het leven geroepen. Rudolf Steiner spreekt hier zelfs af en toe over 'anthroposophischer Religionsunterricht' of over het 'freier christlicher Religionsunterricht'. Dit onderwijs werd al meteen bij de stichting van de school ingevoerd. Het werd zo belangrijk gevonden, dat er zelfs twee lessen in de week aan werden besteed! En voor de inhoud van dat vak werden er door Rudolf Steiner natuurlijk ook bepaalde aanwijzingen gegeven. De leraren die dat vak gaven waren lid van de Antroposofische Vereniging, en deden dat ook expliciet vanuit hun antroposoof zijn en niet vanuit het leraar zijn (Ernst Uehli b.v., maar dat gold ook voor de leraren onder de godsdienstleraren). Soms waren het later ook priesters van de Christengemeenschap die de lessen gaven, maar uitdrukkelijk niet als priester, maar ook weer als antroposoof. (De lessen werden aanvankelijk niet aan elke klas afzonderlijk gegeven; een korte tijd aan het begin bestonden er zelfs twee clusters van vier klassen, dus hele grote groepen kinderen).

Toen de Handelingen op verzoek van de ouders door Rudolf Steiner aan de handelenden werden gegeven, en op de zondagen in het schoolleven werden opgenomen, stond Rudolf Steiner erop, dat de handelenden ook godsdienstleraar waren en omgekeerd, dat alle godsdienstleraren handelenden zouden zijn. Het was vanzelfsprekend dat de andere

klassenleraren en leraren bij de handelingen aanwezig waren. Dat deden zij staand, achter de (grote) groep kinderen. Zo moet het hele lerarencollege daar in hun ongetwijfeld donkere pakken en jurken hebben gestaan. We kunnen ons makkelijk voorstellen dat er van deze handelingen voor de school als geheel een geweldige geestelijke energie uit moet zijn gegaan. Zelf moeten de leerkrachten die momenten waarschijnlijk beleefd hebben als de bevestiging, als de essentie van hun leraar-zijn. Tot op heden wordt er in Duitsland voor zover ik weet nog steeds aan deze vorm en aan de hier bij horende voorwaarden vast gehouden, zij het natuurlijk niet meer met zulke grote groepen kinderen per godsdienstles. (Rudolf Steiner was zelf ook geschokt toen hij zag dat Ernst Uehli in dat godsdienstuur met 73 leerlingen op en onder de banken klaar moest zien te komen!).

Wat er in Nederland gebeurd is

In Nederland is dit model van Stuttgart overgenomen, zij het met als belangrijkste verschil, dat vanaf het begin op onze eerste school het godsdienstonderwijs aan hele klassen werd gegeven. Spoedig ontstond er een Gremium van godsdienstleraren (een groep van ca 5/6 personen) die de taak kreeg om voor de kleine groep van de ca 7 scholen het contact met de centrale organisatie van de godsdienstleraren in Stuttgart en met de Vorstand van de Antroposofische Vereniging in Dornach te verzorgen. Daarnaast verzorgde het Gremium de procedure waarmee nieuwe godsdienstleraren benoemd konden worden. (Dat gebeurde pas als zowel de centrale groep in Stuttgart en via Stuttgart de Vorstand in Dornach met een eventuele benoeming hadden ingestemd). Het Gremium ging ook twee keer per jaar voor een contacten met de Vorstand naar Dornach. Dit moge een enigszins lijken op een wat logge, 'hiërarchische structuur', maar dit moet wel gezien worden tegen de achtergrond van het feit, dat deze groep over een esoterisch element in de school, namelijk de handelingen, te waken had.

In de jaren tachtig, werd mede vanwege de stormachtige groei van het aantal vrijescholen, door de toenmalige Bond van Vrijescholen bepaald dat deze vorm voor de nieuwe situatie niet meer passend was. De scholen werden hierdoor vrij om op een eigen manier inhoud aan het vak godsdienst te geven. In die tijd is de positie van het vak godsdienstonderwijs dus veranderd. Daarmee is ook de inhoud van dat vak niet meer per se duidelijk.

Tegenwoordig wordt dit vak met de algemene term Religieuze Oriëntatie (verder afgekort als R.O.) aangeduid. Religieuze oriëntatie is nu een algemeen religieus-oriënterend onderwijs. De binding met de Antroposofische Vereniging is door deze stap weggefallen (niet alleen wordt het vak niet meer vanuit de A.V. gegeven, maar ook hoeven de leraren R.O. niet meer lid van de antroposofische vereniging te zijn). Daarnaast is ook de 'natuurlijke' binding die het vak met de Handelingen had verdwenen, omdat de voorwaarde dat godsdienstleraren tegelijk handelenden zouden moeten zijn ook is komen te vervallen. Nu kan in principe elke leerkracht (die dit zou willen en zichzelf ertoe capabel acht) dit vak geven; uiteraard meestal na een gesprek met de in de school reeds werkzame R.O.-leraren.

Maar er is nog iets: met het losmaken van de binding met de Antroposofische Vereniging en de Handelingen, is ook de vraag naar het specifiek christelijke element van de R.O. op de vrijeschool op de tocht komen te staan. Omdat we nu niet meer met een godsdienstonderwijs in engere zin te maken hebben, staat ook de inhoud van dit vak per school en misschien moeten we zeggen per leerkracht, ter discussie. De inhoud van het vak kan alleen nog maar kennismakend, oriënterend in ruimere zin zijn. Het christelijke element, dat in de Waldorfschool sowieso nooit een bekennend, belijdend karakter had, maar dat als inspirerende kracht wel met de wortels van de school is verbonden, is nu van

zijn uiterlijke 'geinstitutionaliseerde' vorm (we bedoelen hier van zijn natuurlijke binding met de Handelingen) ontdaan en is daarmee uitsluitend afhankelijk geworden van de binding die de individuele leerkracht met het christendom en de antroposofie heeft.

Samenvattend: wat is er dus door deze beslissing met het godsdienstonderwijs gebeurd?

- a) De band met de Antroposofische Vereniging is verbroken.
- b) De natuurlijke band die er in het godsdienstonderwijs met de Handelingen bestond (in elk geval doordat praktisch alle personen die het godsdienstonderwijs gaven ook met de Handelingen verbonden waren) is hierdoor ook 'verbroken'.
- c) Door het wegvallen van de band met de Handelingen viel ook het specifiek christelijke element dat in de godsdienstlessen aanwezig was, weg. Het R.O. werd een algemeen, religieus-oriënterend vertelonderwijs.
- d) Uitsluitend de persoon die het vak R.O. geeft bepaalt nu het meer of minder religieuze of christelijke karakter van dat vak.
- e) Het godsdienstonderwijs, waarin natuurlijk ook de verhalen een belangrijke rol speelden kon in sommige gevallen tot een verteluur evolueren.

Daardoor zijn er nu ook ten principale in onze schoolbeweging m.i. drie vormen van godsdienstonderwijs ontstaan waar we hieronder uitgebreider op ingaan.

1. Er is de stroom van leraren die het vak R.O. in de eerste plaats geeft vanuit de binding die zij voelen met de Handelingen. Deze stroom zouden we de rituele godsdienststroom kunnen noemen, of de rituele stroom.
2. Er is de stroom van leraren die dit vak in de eerste plaats aangrijpt om de vele mooie verhalen die er voor elke leeftijdsfase zijn te kunnen vertellen. Deze 'stroom' noemen we hier de vertelstroom.
3. Er is een groep leerkrachten die geen directe binding met de Handelingen heeft, maar die toch 'meer' met het R.O. wil dan het vertellen van de mooie verhalen. Zij zien er bijvoorbeeld de mogelijkheid in om de kinderen in contact te brengen met de wereldgodsdiensten, denken er aan om van buiten mensen in de klas te halen om tussen hen en de leerlingen gesprekken mogelijk te maken. Ik zou deze stroom daarom de sociale godsdienststroom, of de ontmoetingsstroom willen noemen.

Net zoals voor de driegeleding als zodanig geldt willen we er hier natuurlijk ten overvloede aan toevoegen, dat we hier geen personen in hokjes willen indelen, maar dat we proberen de hoofdkarakteristiek van een bepaalde richting te beschrijven.

1. De rituele stroom van het godsdienstonderwijs

Voor iedere school ontstaat op een bepaald moment (of zelfs op meerdere momenten in de schoolbiografie!) de vraag in hoeverre de school een speciale binding met de Handelingen zoekt of niet. De Handelingen zijn zelden de bron van het R.O.-onderwijs, maar wel kan omgekeerd de (sterke) behoefte ontstaan om vanuit het R.O. (opnieuw) aansluiting aan de oorspronkelijke bron, de Handelingen, te zoeken. (Dat van de 'oorspronkelijke bron' wordt hier niet historisch bedoeld, maar inhoudelijk). Dat is een feestelijk en belangrijk moment waar meestal (als het zo ver is) een betrekkelijk klein aantal collega's zich met grote kracht en opoffering voor heeft ingezet. Dat moet ook zo zijn, omdat het christelijke element van de vrijeschool vanaf nu overgeleverd is aan het antroposofische bewustzijn van de individuele leraar. Nu de vertegenwoordiging van de Antroposofische Vereniging in dit vak in de school tot het verleden behoort, maakt iedere leerkracht die zich via het godsdienstonderwijs (R.O.) met de Handelingen verbonden voelt, zichzelf tot een vertegenwoordiger van de antroposofische beweging, beter gezegd: van de Christus-

opvatting zoals die door Rudolf Steiner in de antroposofie naar voren komt. De afzonderlijke leraar neemt de taak op zich dit element niet als lid van een vereniging, maar wel als een vrij besluit in de school te willen vertegenwoordigen.

Deze opvatting van de levende en helpende aanwezigheid van de Christus in de Waldorfschool, die ook sterk naar voren komt in de toespraken die Rudolf Steiner tot de leerlingen van de Waldorfschool heeft gehouden (zie: Werkmateriaal voor leraren... No.10), behoort tot de kern van onze school en in feite ook van het lerarenbestaan als zodanig. Maar toch kan deze impuls alleen uit vrije wil en inzicht in de school vertegenwoordigd en verzorgd worden. Dit is een zware opgave, vooral omdat diegenen die met de Handelingen en de Christus-opvatting van de antroposofie verbonden zijn, voelen dat deze opgave direct met hun opvatting over de pedagogie is verbonden. Hij is voor hen direct met het leraar-zijn als zodanig verbonden. Voor de andere collega's, en hier ligt het probleem, wordt hier een grens overschreden. Zij zien het religieuze element als iets dat een strikt persoonlijke kleur heeft; het collectieve bestaan van een lerengroep is voor hen niet automatisch de plaats waarin dit persoonlijk beleefde kan gedijen.

2. De vertelstroom

Bij de vertelstroom is het niet zo moeilijk te beschrijven wat hier gebeurd is. We hebben met echte, enthousiaste vrijeschool-mensen te maken. Die dit uur niet zouden willen missen. Er is zoveel wat hier verteld kan worden en het is ook zo dankbaar om te zien hoe de leerlingen hier op reageren, en toch...?

Toch heeft hier iets plaats gevonden waarvan we ons als schoolbeweging niet altijd voldoende bewust zijn. Het vak R.O. is namelijk opgegaan in het vertelonderwijs. Of omgekeerd, het vertelonderwijs is in het vak religieuze oriëntatie binnen gestroomd en wel zodanig, dat er een zekere samensmelting heeft plaats gevonden. Daarbij is het religieuze element niet in alle gevallen meer primair aanwezig. Als we de verhalen van koning Arthur, de vier Heemskinderen en nog vele anderen vertellen, is daarbij het directe religieuze element niet aanwezig. Dat doet zich natuurlijk evenzeer voor bij de twee andere stromen, maar het wordt hier het meest zichtbaar omdat de vertelstroomer geen directe andere motivatie heeft, dan het vertellen zelf.

(Zie hierover verder in het tweede deel van dit artikel, dat vooral over deze samensmelting gaat en dat de twee vertelstromen in de school beschrijft).

3. De ontmoetingsstroom

De mensen die in de ontmoetingsstroom staan willen wat meer met het vak dan het pure vertellen van verhalen. Zij voelen zich ook niet direct met de Handelingen verbonden. Zij zoeken naar vernieuwingen en zien in dit vak de mogelijkheid de kinderen vooral ook in contact te brengen met andere werelden, met andere manieren van denken en voelen. Zij zijn ervan doordrongen dat in de ziel van ieder mens iets waardevols leeft, onafhankelijk van zijn of haar religieuze overtuiging, iets wat daar zelfs los van staat en waar wij dankbaar voor kunnen zijn en enthousiast over kunnen worden. Zij willen het liefst de bekennende keuze voor een godsdienst in het licht van de rijkdom aan religieuze vormen tot later uitstellen. De kinderen willen ze niet vroegtijdig 'vastleggen' op een bepaald (christelijk) geloof. Vandaar ook de afzijdigheid van de Handelingen.

Andere thema's die hier gezocht worden zijn bijvoorbeeld de wens de kinderen vroeg in verbinding brengen met het verantwoordelijkheidsgevoel tegenover de aarde en het bewustzijn, deel uit te maken van één gemeenschappelijke mensheid.

De intentie die aan de drie stromen ten grondslag ligt.

Ik waag het erop de spirituele intentie die aan deze drie stromen ten grondslag ligt in het kort te beschrijven.

De rituele godsdienstleraar zoekt aansluiting bij wat Rudolf Steiner in de eerste voordracht van de Algemene Menskunde zegt over de geestelijke afkomst van het kind. Hij ziet inderdaad zijn werk als godsdienstleraar en als leraar (dat is voor hem één en hetzelfde) als een “voortzetting van wat de hogere wezens voor zijn geboorte aan het kind hebben gedaan.” Zij voelen zich in een verticale lijn staan en proberen ook deze verbinding met de geestelijke wereld op aarde zichtbaar te maken o.a. in de vorm van de Handeling. Niet voor niets zijn zij het, die in de Handeling één maal zichzelf, als geestbegeleider van het kind, als Ik mogen noemen. Dat gebeurt namelijk wanneer zij zeggen “Ik roep tot de Godesgeest, dat hij met u zij, als gij hem zoekt.” Ook hier nemen zij een verticale, bemiddelende positie in. We mogen misschien wel zeggen, dat de handelende (die dit volgens Rudolf Steiner uitdrukkelijk als leraar moet doen!) ook voor hem het ideaalbeeld van de leraar als zodanig moet zijn geweest. Ten minste voor de leraar als ‘Gottesbote’ (19.11.1922) voor wie het lesgeven ‘een religieuze dienst’ is. (Zie hierover ook het tweede deel van dit artikel).

Ik zou hen verbonden willen zien met de apostel Johannes. Hun opgave is het, hun impuls niet te laten verduisteren door tijdelijke wolken die zij voor de zon zien schuiven. B.v. er altijd ‘alleen voor te moeten staan’. Zij dragen het geestelijke licht namelijk in zich.

De godsdienstleraar die zijn zwaartepunt in het vertellen heeft, beleeft zijn pedagogische taak vooral in het oproepen van de beelden die het kind later op zijn weg door het leven zullen begeleiden. Hij zal die beelden zoeken waaraan het kind kracht en moed zal kunnen ontlenuen. Zijn blikrichting is vooral een pedagogische, op het leven met de beelden gericht. In het gesprek met de kinderen wordt er gekeken naar de zielekrachten die in de verschillende verhalen naar boven komen, naar de morele beslissingsmomenten die het karakter, de sterkte en de zwakheden van de hoofdfiguur bepalen. Hij is gericht op de innerlijke groei van het kind. Op het nu.

Hier zien we de apostel Petrus die ook het diepst met de zwakten van de mens bekend was, die bergen (hoogten) en dalen kende. Zijn opgave is het zijn impuls te verwijden tot het beschrijven van het innerlijke licht, het Christuslicht dat ieder mens als kiem met zich meedraagt en dat als de ster in Bethlehem straalt over de innerlijke geboorte van het hogere zelf.

De ontmoetingsgodsdienstleraar is degene die de wereld zoekt in zijn uitgebreidheid en die leeft in de veelheid van mogelijke ontmoetingen. Hij is ook meestal op zoek naar een eigen uitstraling voor dit uur. Hij is een trekker door de wereld, op zoek naar de ander als broeder. Hij is vaak ook op de toekomst gericht. Het valt niet moeilijk in hem een ‘leerling’ van de apostel Paulus te zien. Weliswaar niet zozeer verkondigend, prekend, maar wel op zoek naar de ander. Een zekere nederigheid is hem niet vreemd omdat hij altijd bereid is van de ander te leren. Maar ook zijn impuls zal zich dienen te verwijden, want zelfs in de kleinste gemeenschap van mensen wil de Christus bewust als derde opgenomen worden.

En komt er nu ook iets van een onderlinge verbinding tot stand?

Zou het niet een vraag kunnen zijn of en hoe de drie typen van godsdienstleraren toch binnen de school iets gemeenschappelijks op kunnen bouwen? Het lijkt mij heel goed mogelijk, dat er in de 6^e klas over deze drie apostelen als drie bijzondere mensentypen gesproken wordt. Dat zou niet eens zo ver afstaan van het onderwerp van de vier evangeliën dat Rudolf Steiner als thema voor het eind van de tweede cluster (7^e en/of 8^e

klas) aanraadt. Het zou er zelfs een mooie voorbereiding voor kunnen zijn. Nu, als dit thema van de drie apostelen ook door de mede godsdienstleraren gezien wordt als iets dat in de R.O.-lessen besproken zou kunnen worden, dan ligt het voor de hand dat elke leraar zijn 'geestelijke leidsman' in een gemeenschappelijke vergadering bespreekt en hem ook zo beschrijft, dat het voor de andere twee typen mogelijk wordt deze persoon ook in de (parallel) 6^e of in een latere 6^e klas te beschrijven.

Op die manier kan er ook in de vaklessen aan iets gemeenschappelijks gebouwd worden dat het individuele van een klas overstijgt, en dat aan de school als geheel kracht geeft.

Voorlopige Conclusie en een suggestie te aanzien van de 6^e klas

In algemene zin moet gezegd worden, dat met het verdwijnen van het godsdienstonderwijs in de oude vorm ook de betekenis van het christelijke in onze school (voor zover het de R.O.-lessen betreft) geen goed heeft gedaan. In ieder geval is de plaats van de Christus zelf hierdoor minder zichtbaar geworden. Het lijkt wel of we met een overdreven schroom een soort witte ruimte willen 'uitsparen' die op een niet geheel terechte manier als een soort privé-gebied wordt gezien. Die mag dan door anderen (de ouders) als 'de belijdenden' zelf worden ingevuld. Maar, zo werkt het niet; in de antroposofie gaat het niet om de Christus als geloofsinhoud, maar als het centrale feit van de wereldontwikkeling en kinderen moeten met die persoon niet alleen in de Handelingen, maar ook in de R.O.-lessen in verbinding worden gebracht.

Voor de leeftijdsgroep van 5 t/m 8 jarigen werkt dat des te sterker, omdat voor deze periode de Christus juist het oriëntatiepunt is waar in feite al onze werkzaamheid als leraar en godsdienstleraar op gericht zou moeten zijn. Rudolf Steiner zegt hiervan immers "Christus niet erkennen is een kwestie van het lot, een ongeluk". Welke verantwoordelijkheid ligt hier?

Rudolf Steiner, die de beroemde Conferentie van 26 september 1919 grotendeels aan het Godsdienstonderwijs wijdde, geeft daarin aan, dat de aandacht in de lagere klassen (tot en met klas 6!) voornamelijk nog op het Oude Testament gericht dient te zijn. Daaruit moeten ook de verhalen genomen worden, die bijvoorbeeld de begrippen Engel, Aartsengel en Archai bij de kinderen bekend zullen maken (!). Daarna zou in de laatste 2 klassen van de tweede cluster de christologie aan de beurt moeten komen. Dat betekent voor ons, nu de 7^e en 8ste klas uit de onderbouw (als de laatste klassen van die tweede cluster) verdwenen zijn, dat de afsluitende 6^e klas van het basisonderwijs praktisch niets te horen zou krijgen over de christologie en de historische Christus. Dat kan dus niet. Een belangrijke conclusie is dus dat er bewust aan gewerkt zal moeten worden welke elementen uit het leven van Christus wij in het R.O.-leerplan gezamenlijk, d.w.z. per school, met name in de 6^e klas willen incorporeren.

In de Literatuurlijst die ten behoeve van de lessen R.O. is uitgegeven staat in de lijst van de 6^e klas bijvoorbeeld 'Handelingen der Apostelen - Nieuw Testament'. Dat is vreemd, want dat heeft weinig zin als vóór die tijd de aandacht niet op de evangeliën zelf is gericht geweest. Rudolf Steiner wijst dit onderwerp overigens aan een hogere klas toe.

In diezelfde Literatuurlijst vinden we ook in de Toelichting een verwijzing naar het boekje "Religieuze oriëntatie, Leerplanaanwijzingen van Rudolf Steiner" van E.A.Karl Stockmayer. Over de cluster van klas 5 t/m 8 vinden we hier de korte aanduiding: "In klas 5 t/m 8 richten we ons op de lotgevallen van de mensen, de wereld van de liefde: de Zoon." Ook dat is een omschrijving die qua intentie uit diezelfde conferentie voortkomt. Maar hier klinkt het haast abstract en bepaald anders dan de woorden waarmee von Kügelchen het doel beschrijft dat Rudolf Steiner voor deze tweede vier jaarsperiode voor

ogen stond: ‘de persoonlijke verhouding van de ziel van het kind tot de Christus behoeden’ (dat zijn trouwens ook Rudolf Steiners eigen woorden). Een andere formulering waarmee Steiner op het leven van Christus wijst als het onderwerp voor deze leeftijdsgroep is waar hij zegt, dat ‘het hele aardeleven van Christus in het middelpunt’ moet komen te staan.

We mogen hierbij dus niet vergeten, dat door het verdwijnen van de 7^e en vooral ook de 8^e klas uit de onderbouw het christologische element zoals we zagen buiten de directe ‘verantwoordelijkheid’ van de godsdienstleraren is komen te vallen. Dat komt dus nog bij het probleem van het vertelonderwijs zelf. Als deze zgn. ‘witte plek’ in het leerplan van de R.O.- en wel voornamelijk van het leerplan van de 6^e klas niet wordt ingevuld, dan zal het voor de kinderen ook veel moeilijker worden later in het leven ‘de Christus-impuls in zichzelf te [kunnen] vinden’. Dat beschrijft Rudolf Steiner namelijk net voor het begin van de opening van de Waldorfschool, in een voordracht in Dornach [16.08.1919] als een van de doelen waarmee de toekomstige leraren aan deze school voor de klas zullen moeten staan: “Men moet met het bewustzijn lesgeven, dat je eigenlijk bij ieder kind een redding hebt te verrichten, dat je het kind ertoe moet brengen, in de loop van zijn leven de Christus-impuls in zichzelf te vinden, een wedergeboorte in zichzelf te vinden.” Dat geldt voor het lesgeven als zodanig en zou dat niet a fortiori voor het R.O.-onderwijs moeten gelden? Dit is dus de achtergrond waartegen de ontmoeting met Christus m.i. vooral in de 6^e klas plaats dient te vinden. En daar komt onze verantwoordelijkheid dan nog bij, dat dit voor sommige kinderen bovendien ‘het laatste moment’ is dat zij hierover kúnnen horen vertellen, aangezien zij de vrijeschool na deze klas zullen verlaten.

(In een tweede artikel wordt naar aanleiding van deze beschouwing nader ingegaan op de twee stromen van het Vertelonderwijs in de vrijeschool).

Magchiel Matthijsen
magchiel@tiscali.nl
januari 2008